ISSN(p): 2146 - 9903
ISSN(e): 2147 - 3056

ARTSÜREM

İDİL

Yıl 14 - Sayı 120 - 2025 - Volume 14 - Issue 120

Leman KALAY, "Where are we now"

ARTSÜREM

Yayım Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Fatih BAŞBUĞ (Akdeniz Üniversitesi) TÜRKİYE
Prof. Dr. Hurşit BAYRAMOĞLU (Kafkas Üniversitesi) TÜRKİYE
Prof. Dr. Gerhard HOFBAUER(Viyana Üniversitesi) AVUSTURYA
Prof. Dr. Melek GÖKAY (Necmettin Erbakan Üniversitesi) TÜRKİYE
Prof. Dr. Tatyana KRAYUSHKINA (Rusya Bilimler Akademisi) RUSYA
Prof. Dr. Layli ÜKÜBAYEVA (Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi) KIRGIZİSTAN
Prof. Dr. Oğuz YURTTADUR (Selçuk Üniversitesi) TÜRKİYE
Dr. Francesco PERONO CACCIAFOCO (Universitàdegli Studidi Pisa) İTALYA
Dr. Arzhaana A. SYURYUN (Rusya Bilimler Akademisi) RUSYA
Dr. Hülya KOCAGÜL YÜZER (Aston University) İNGİLTERE

İmtiyaz Sahibi / Publisher
Sanat ve Dil Araştırmaları Enstitüsü (SADA)

Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief
Dr. Fırat BAŞBUĞ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Yayın Koordinatörü/ Publications Coordinator
Uğur GÖKÇE

Tasarım Uygulama/ Design Operator
Prof. Dr. Oğuz YURTTADUR

Düzelti/Revision
Lyaysan HAYRNUROVA, Erhan ÖZHAN

Yazışma Adresi/Address
Oğulbey Küme Evleri, 571, Gölbaşı-Ankara

İDİL

Sanat ve Dil Dergisi

www.idildergisi.com

(İDİL; EBSCO, CEEOL, MLA, Erih PLUS, Wiley Linguistics Abstracts,
Brill Linguistics Bibliography, AJD, Crossref, Ulrich's Periodicals Directory (Pro Quest) ve
AMIR tarafından dizinlenmekte ya da listelenmektedir.
İDİL'e dünyanın başlıca bütün üniversite kütüphanelerinden erişilebilir.)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Mehmet AÇA (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Elvan ÖZKAVRUK ADANIR (İzmir Ekonomi Üniversitesi)
Prof. Dr. Lyudmila ANDREYEVA (Vologda State University)
Prof. Dr. Ekrem ARIKOĞLU (AHBV Üniversitesi)
Prof. Aydın AYAN (Mimar Sinan GSÜ)
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali CANDAŞ
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT (Niğde Ö. Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Remzi DURAN (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin ELMAS (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Basri ERDEM (Işık Üniversitesi)
Prof. Dr. Mukadder ERKAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Patrick D. FLORES (University of the Philippines Diliman)
Prof. Dr. Lela GELEISHVILI (Tiflis Üniversitesi)
Prof. Dr. Andrey GORBATSKIY (Belostok State University)
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY
Prof. Dr. Abdülkadir GÜRER (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine İNANIR (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Şinasi İŞLER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedri KARAYAĞMURLAR (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU (AHBV Üniversitesi)
Prof. Dr. Alev ÇAKMAKOĞLU KURU (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülmira KURUOĞLU (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ (Ardahan Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÖNER (Ege Ünivesitesi)
Prof. Dr. Hacali NECEFOĞLU (Kafkas Üniversitesi)
Prof. Dr. Türkan OLCAY (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan ÖZKEÇİCİ (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Sema Barutçu ÖZÖNDER (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÖNER (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Adnan TEPECİK (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet TIRPAN (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Gül TUNÇEL (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN
Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Neşe Taluy YÜCE (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Osman ALAKUŞ (Dicle Üniversitesi)
Prof. Dr. Ercan ALKAYA (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine YAVAŞGEL (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih BAŞBUĞ (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Zuhal ARDA (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Anasstasia GOLOVNİJ A (Belarusian State University)
Doç. Dr. Esra KARABACAK (Yakın Doğu Üniversitesi)
Prof. Didem ATİŞ ÖZHEKİM (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilgün SAZAK (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Sema SEVİNÇ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Roza SULTANOVA (Tataristan Bilimler Akademisi)
Prof. Yüksel ŞAHİN (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Nazan TUTAŞ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Gönül UZELLİ (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Ayça AYTUG (MSGSÜ)
Prof. Dr. Çiğdem PALA MULL (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Meliha Yılmaz (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Ezgi BABACAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Hatıra Ahmedli CAFER (Bilkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. E. Erdem KAYA (Nevşehir HBV Üniversitesi)
Doç. Dr. Özcan ÖZKARAKOÇ (Akdeniz Üniversitesi)

İDİL

GÖLLER YÖRESİ ISPARTA ÇÖMLEKÇİLİĞİNE SÜREÇSEL BİR BAKIŞ

Serap ÜNAL
Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, serapunal@sdu.edu.tr, ORCID ID:0000-0003-2407-1789

Ünal, Serap. "Göller Yöresi Isparta Çömlekçiliğine Süreçsel Bir Bakış". idil, 120 (2025/5): s. 928–938. doi: 10.7816/idil-14-120-14

ÖZ

Anadolu'nun kadim kültürel mirası içerisinde önemli bir yere sahip olan pişmiş toprak kültürü, binlerce yıllık geçmişiyle yazısız tarihin en güçlü tanıklarından biri olmuştur. Arkeolojik ve etnografik veriler, çömlekçiliğin yalnızca bir üretim pratiği olmadığını, aynı zamanda toplumsal hafıza, kimlik ve kültürel aktarım açısından kritik bir işlev üstlendiğini ortaya koymaktadır. Bugün Anadolu'nun farklı bölgelerinde geleneksel çömlekçilik merkezleri, sanayileşmenin ve değişen üretim koşullarının baskısına rağmen varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Anadolu çömlekçiliğinin en dikkat çekici yönlerinden biri, arkeolojik geçmişinin Neolitik Döneme kadar uzanmasıdır. Çömlek üretiminin M.Ö. 7000'lerden itibaren elle şekillendirme teknikleriyle başladığı, M.Ö. 3000'lerden itibaren ise çömlekçi çarkının devreye girerek üretim süreçlerinde köklü bir dönüşüm sağladığı bilinmektedir. Buna rağmen, bazı kırsal üretim merkezlerinde Neolitik tekniklerin günümüze kadar değişmeden devam etmesi, Anadolu çömlekçiliğini yalnızca arkeolojik buluntularla değil, yaşayan bir miras olarak ele almayı zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, Tarihöncesi çağların izlerini taşıyan Göller Yöresi, halen aktif üretim yapılan çömlekçilik merkezleriyle Somut Olmayan Kültürel Miras kapsamında değerlendirilmesi gereken önemli bir coğrafyadır. Isparta, bu coğrafyanın merkezinde yer alan ve çömlekçilik geleneğini sürdüren nadir şehirlerden biridir. Günümüzde Isparta'daki geleneksel çömlek atölyeleri, hem yerel hammadde kullanımı hem de üretim teknikleri açısından tarihsel sürekliliği yansıtmaktadır. Bu çalışma, Isparta merkezindeki bir çömlek atölyesi örneği üzerinden, bölgedeki çömlekçilik geleneğini süreçsel arkeoloji bağlamında ele alarak, üretim tekniklerini, sosyo-ekonomik koşulları ve kültürel miras perspektifini irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında yapılan gözlemler ve saha araştırmaları, Neolitik Dönem'den günümüze uzanan üretim süreçlerindeki sürekliliği ve dönüşümü disiplinlerarası bir yaklaşımla değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göller Bölgesi, Çömlekçilik, Isparta, Süreçsel Arkeoloji

Makale Bilgisi:
Geliş: 7 Ağustos 2025 *Düzeltme:26 Ekim 2025* *Kabul: 29 Ekim 2025*

© 2025 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Seramik, insanlık tarihindeki en eski üretim biçimlerinden biri olup, Anadolu topraklarında binlerce yıllık kültürel birikimin en somut kanıtlarından birini oluşturmaktadır. Çömlekçilik, kontrollü ateşin kullanılmasıyla Neolitik Çağ'da (yaklaşık M.Ö. 7000) ortaya çıkmış ve insanın yerleşik yaşama geçişiyle birlikte, günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelerek gelişmiştir (Rice, 1987: 31). Ancak çömlekçilik, yalnızca teknik bir üretim pratiği olarak değil, aynı zamanda toplumların sosyal yapısını, ekonomik sistemlerini ve kültürel kimliklerini yansıtan bir kültürel ifade biçimi olarak da görülmektedir (Arnold, 1985: 2).

Anadolu'nun birçok bölgesinde geleneksel çömlekçilik üretimi, modernleşme, sanayileşme ve piyasa dinamiklerinin baskısına rağmen varlığını sürdürebilmiştir. Özellikle kültürel zenginliğiyle öne çıkan merkezler arasında Diyarbakır, Elazığ (Uslu), Gümüşhane (Dölek), Eskişehir (Sorkun) ve Salihli (Gökeyüp) gibi yerleşimlerin yanı sıra, coğrafyasında hemen tüm arkeolojik dönemleri barındıran Göller Yöresi dikkat çekmektedir. Bu bölgede Serinhisar, Çanaklı, Isparta Merkez, Doğanhisar ve Hüyük gibi yerleşimler, dirençli bir biçimde geleneksel çömlek üretimini sürdürmektedir. Arkeolojik ve etnografik veriler, bu bölgelerdeki çömlekçilik kültürünün tarihsel süreklilik ve dönüşümünü anlamak açısından zengin bir saha ortaya koyar.

Göller Yöresi, yalnızca kültürel açıdan değil, aynı zamanda doğal kaynaklar bakımından da avantajlı bir konumdadır. Bölge, Paleolitik Dönem'den bu yana yerleşim yeri olmuş ve Neolitik Dönem'de pişmiş toprak üretiminin ortaya çıkışıyla birlikte seramik kültüründe önemli bir merkez hâline gelmiştir. Özellikle Süberde, Bademağacı, Erbaba, Höyücek, Kuruçay ve Hacılar gibi Neolitik yerleşim alanları, bölgenin erken dönem üretim geleneklerini anlamak açısından temel veri kaynaklarıdır (Özdoğan, 2002: 94). Bu nedenle, Göller Yöresi, piroteknolojik uygulamaların gelişimi ve seramiğin tarihsel sürekliliği açısından Anadolu arkeolojisinde ayrı bir yer tutmaktadır.

Kuramsal olarak bu çalışma, çömlekçiliği Süreçsel Arkeoloji ve Post-Süreçsel Arkeoloji perspektiflerinden ele almaktadır. Süreçsel Arkeoloji, arkeolojik materyali yalnızca statik bir kültürel kalıntı olarak değil, çevresel ve teknolojik faktörlerle şekillenen dinamik bir üretim sonucu olarak ele alır (Binford, 1962: 218). Bu yaklaşım çerçevesinde, çömlekçiliğin analizinde yalnızca biçimsel özellikler değil, aynı zamanda hammadde temini, üretim teknikleri ve çevresel etkenler de dikkate alınmalıdır. Hodder (1991: 12) gibi post-süreçsel kuramcılar ise, maddi kültürün anlam üretimindeki rolünü, toplumsal kimlik, hafıza ve sembolizm üzerinden yorumlayarak çömlekçiliği kültürel bir anlatı olarak yeniden konumlandırmıştır.

Yöntem olarak, Göller Yöresindeki geleneksel çömlek üretim merkezlerinde yıllara yayılan saha gözlemleri ve önceki çalışmalar (Bknz. Ünal, 2023) değerlendirilmiş; merkezî örneklem olarak Isparta il merkezinde yer alan aktif bir çömlek atölyesi detaylı biçimde ele alınmıştır (Ünal, 2023:27). Söz konusu atölye, süreçsel arkeoloji yaklaşımı doğrultusunda; üretim teknikleri, kullanılan hammaddeler, ekolojik ve ekonomik koşullar bağlamında analiz edilecektir. Ayrıca, Isparta çömlekçiliğinin tarihsel sürekliliği ve değişen toplumsal-ekonomik koşullara adaptasyon süreci, post-süreçsel yaklaşımlar ışığında değerlendirilecektir.

Türkiye arkeolojisinde süreçsel yaklaşımlarla yürütülen saha temelli çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle, yaklaşık 9000 yıllık bir seramik üretim geçmişine sahip olan bu bölgeye ilişkin verilerin etnoarkeolojik bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmesi hem kuramsal literatüre hem de somut olmayan kültürel miras çalışmalarına önemli katkılar sağlayacaktır.

Anadolu'da Çömlekçiliğin Tarihsel Gelişimi

Seramik üretimi, insanlık tarihinin en önemli teknolojik ve kültürel dönüşümlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Neolitik Dönem'de (M.Ö. 10.000–6.000), avcı-toplayıcı toplulukların yerleşik yaşama geçişiyle birlikte, ilk seramik üretimi örnekleri de ortaya çıkmıştır (Rice, 1987: 37). Bu dönemde, tarıma dayalı yaşam biçiminin getirdiği gıda depolama ihtiyacı, işlevsel kaplara olan gereksinimi artırmış ve böylece pişmiş toprak kapların üretimi yaygınlaşmıştır. İlk seramikler genellikle elle şekillendirilmiş, açık ateşte düşük sıcaklıklarda pişirilmiş ve yüzeyleri açkılanarak parlatılmıştır (Shepard, 1956: 5).

Anadolu, bu süreçte yalnızca bir üretim merkezi değil, aynı zamanda çömlekçiliğin kültürel anlamda evrildiği önemli bir coğrafya olmuştur. Neolitik Çağ'a ait en erken seramik örnekleri; Çatalhöyük, Aşıklı Höyük, Hacılar ve Can Hasan gibi yerleşimlerde belgelenmiştir (Mellaart, 1962: 41–65). Bu erken dönem kapları, genellikle bitkisel lif veya organik katkı maddeleriyle zenginleştirilmiş killerden yapılmış; bezemeleri ise basit çizgisel desenler veya baskı motifleriyle sınırlı kalmıştır.

M.Ö. 3. binyıla gelindiğinde, çömlekçilikte köklü bir teknolojik dönüşüm yaşanmıştır. Çömlekçi çarkının icadı, üretimde hız, form standardizasyonu ve daha kompleks biçimlerin oluşturulması açısından devrim niteliğinde bir gelişme olmuştur (Arnold, 2000: 333–335). Mezopotamya ve Suriye üzerinden Anadolu'ya ulaşan bu teknoloji, kısa sürede yerleşim merkezlerinde yaygınlık kazanmış ve üretimin organizasyon yapısını da değiştirmiştir.

Bu üretim dönüşümü, sadece teknolojik gelişme açısından değil, üretim sürecinin sosyal ve kültürel açıdan nasıl yapılandığını anlamak bakımından da önemlidir. Bu çerçevede, Roux'nun (2019) geliştirdiği "chaîne opératoire" (üretim süreci analizi) yaklaşımı, çömlekçilik gibi el emeğine dayalı üretim sistemlerinin bütüncül bir şekilde analiz edilmesine olanak tanır. Bu yaklaşıma göre, çömlek üretimi yalnızca teknik

adımlardan oluşan bir süreç değil; hammadde temininden şekillendirmeye, pişirimden dağıtıma kadar uzanan bir zincirin parçası olarak, toplumsal ilişkiler, geleneksel bilgi aktarımı ve çevresel koşullar tarafından şekillendirilen kültürel bir pratiktir.

Bu dönemde, seramik yalnızca günlük kullanım eşyası olarak değil, aynı zamanda ritüel, mezar inanışları ve toplumsal temsillerin taşıyıcısı olarak da anlam kazanmıştır. Hacılar, Alacahöyük ve Kültepe gibi İlk Tunç Çağı yerleşimleri, bu çok yönlü işlevselliğin somut örneklerini göstermektedir (Duru, 2000: 587).

Demir Çağı'nda (M.Ö. 1200–600), çömlekçilik atölyeleri belirginleşmiş, kapalı fırın sistemleri gelişmiş ve seramik ürünlerin biçim, renk ve bezeme teknikleri açısından büyük çeşitlilik kazandığı görülmüştür. Anadolu'daki Frig, Urartu ve Lidya uygarlıkları, bu dönemde çömlekçiliği hem fonksiyonel hem de estetik bir üretim şekline dönüştürmüştür. Örneğin, Urartu seramikleri, parlak kırmızı yüzeyleri ve geometrik desenleriyle ayırt edilirken; Frig kapları, gri-kahverengi tonlar ve kabartmalı bezemeleriyle bilinmektedir(Sevin, 1999: 28).

Roma Dönemi ile birlikte Anadolu'da çömlekçilik endüstriyel bir nitelik kazanmış; üretim, büyük ölçekli atölyelere ve bölgesel dağıtım ağlarına dayalı hâle gelmiştir. Bu dönemin en karakteristik ürünleri, terra sigillata adı verilen parlak kırmızı vernikli seramiklerdir. Efes, Sagalassos ve Pergamon gibi merkezler, hem üretim kapasitesi hem de teknik kaliteleriyle bu dönem çömlekçiliğinin zirvesini temsil etmektedir. Bu ürünler, yalnızca yerel tüketim için değil, aynı zamanda Akdeniz ticaret ağı içinde yaygın olarak dolaşıma girmiştir.

Bizans ve Osmanlı dönemlerinde, seramik üretimi hem çömlekçilik hem de sanatsal çini üretimi olarak iki ana doğrultuda gelişmiştir. Özellikle Osmanlı çini sanatı, geleneksel pişmiş toprak üretim tekniklerinin üstüne inşa edilmiş; İznik, Kütahya ve Çanakkale gibi merkezlerde zanaat, yüksek düzeyde estetikle birleşmiştir (Raby & Atasoy, 1989: 167).

Günümüzde ise, bu tarihsel sürekliliğe rağmen, geleneksel yapıyı temsil eden çömlekçilik merkezlerinin sayısı giderek azalmaktadır. Sanayileşme, yapay malzemelerin yaygınlaşması ve geleneksel bilgi aktarımının kesintiye uğraması, birçok yerleşimde çömlekçiliği kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Ancak Anadolu'nun farklı bölgelerinde hâlâ direnç gösteren yerel üretim biçimleri, geçmişin bilgi birikimini yaşatmaya devam etmektedir.

Süreçsel ve Post-Süreçsel Arkeoloji Kavramları ve Çömlekçilikteki Yeri

Arkeoloji disiplini, 20. yüzyılın ortalarından itibaren önemli kuramsal dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümlerin başında, 1960'lı yıllarda "Yeni Arkeoloji" hareketi ile şekillenen Süreçsel Arkeoloji (Processual Archaeology) yaklaşımı gelir. Lewis Binford'un öncülüğünü yaptığı bu kuram, arkeolojiyi daha bilimsel, sistematik ve nedensel açıklamalar yapabilen bir sosyal bilim hâline getirmeyi hedeflemiştir (Binford, 1962: 219). Bu yaklaşım, maddi kültürü çevresel, teknolojik ve ekonomik faktörlerle açıklamaya odaklanır ve kültürel değişimi evrimsel bir süreç olarak ele alır.

Süreçsel arkeolojinin temel savlarından biri, maddi kültürün üretim süreciyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğidir. Dolayısıyla seramik üretimi; hammadde seçimi, üretim tekniği, pişirim biçimi, dağıtım ve kullanım amacı gibi unsurlar üzerinden sistemli olarak incelenir (Binford, 1962: 11). Arnold (2000: 360) gibi araştırmacılar, seramik üretiminde kullanılan hammaddelerin çevresel faktörlere bağlı olduğunu, bu nedenle üretim merkezlerinin kil yataklarına, su kaynaklarına ve yakıt temin edilebilen alanlara yakın kurulduğunu vurgulamıştır. Isparta örneğinde de görüldüğü gibi, bölgedeki kil yataklarının yüksek kaliteli yapısı ve ekolojik dengenin korunmuş olması, çömlekçilik geleneğinin sürekliliğini destekleyen önemli bir unsurdur.

Ancak 1980'li yıllarda, bu determinist yaklaşımın toplumsal dinamikleri ihmal ettiği yönünde eleştiriler yükselmiş ve Post-Süreçsel Arkeoloji (Post-Processual Archaeology) yaklaşımı doğmuştur. Ian Hodder'ın önderliğinde gelişen bu kuramsal çerçeve, arkeolojik materyalin yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda anlamsal, sembolik ve ideolojik yönleriyle de değerlendirilmesi gerektiğini savunur (Hodder, 1991: 18). Maddi kültürün üretim ve kullanım süreçleri, bireylerin toplumsal rollerini, kimliklerini ve aidiyet duygularını yansıtan yapılar olarak ele alınır (Hodder, 1986: 88).

Çömlekçilik, yalnızca işlevsel bir üretim pratiği değil, aynı zamanda toplumsal bellek, kimlik ve ritüel pratiklerle iç içe geçmiş bir kültürel aktarım sürecidir. Özellikle usta-çırak ilişkisi, yerel terminoloji, üretim ritüelleri ve sözlü aktarım biçimleri, üretimin toplumsal yapılarla ne kadar iç içe geçtiğini gösterir. Gosselain (2000: 201), Afrika örnekleri üzerinden yaptığı analizlerde, seramik üretiminin toplumsal statü, kimlik ve aidiyet biçimlerini nasıl taşıdığını ortaya koymuştur. Benzer bir yapı, Isparta'daki atölyelerde de gözlemlenmektedir: nesilden nesile aktarılan teknik bilgiler, yerel inançlarla bütünleşmiş üretim pratikleri ve çömlekçiliğin gündelik yaşamın sembolik bir parçası oluşu, post-süreçsel kuramın öne çıkardığı temalarla örtüşmektedir. Isparta örneğinde olduğu gibi, geleneksel çömlekçilikte usta-çırak ilişkisi, üretim ritüelleri, yerel terminoloji ve aktarım biçimleri, üretimin yalnızca teknik değil aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir pratik olduğunu göstermektedir. Bu noktada, Costin (2000) gibi araştırmacılar çömlekçiliğin toplumsal

cinsiyet, üretim örgütlenmesi ve bilgi aktarımı açısından nasıl analiz edilmesi gerektiğine dair önemli katkılar sunmuştur (Costin, 2000, s. 378).

Günümüzde birçok araştırmacı, bu iki yaklaşımın birbirini dışlamaktan çok tamamladığını kabul etmektedir (Lucas, 2001: 124). Süreçsel arkeoloji, çevresel ve teknik açıklamalarıyla üretimin materyal temellerini açığa çıkarırken; post-süreçsel yaklaşım, bu üretimin anlamsal, simgesel ve toplumsal boyutlarını görünür kılmaktadır.

Göller Bölgesi ve Isparta çömlekçiliği örneği, yaşamakta olan Anadolu çömlekçiliğinde olduğu gibi, bu iki yaklaşımın birlikte kullanımı açısından ideal bir örnektir. Coğrafi ve ekolojik etkenler üretim yerini ve biçimini belirlerken, kültürel süreklilik, geleneksel aktarımlar ve toplumsal hafıza bu üretimin şekillenme biçimini derinleştirmektedir. Bu nedenle, çömlekçilik geleneği hem ekolojik-ekonomik koşullar hem de toplumsal ve kültürel dinamikler üzerinden bütüncül bir şekilde analiz edilmelidir.

Isparta'da Geleneksel Çömlekçilik ve Kültürel Süreklilik

Isparta ili, Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde, Göller Yöresi olarak bilinen coğrafyada yer alır. 8.933 km²'lik yüzölçümüne sahip olan Isparta, kuzey ve kuzeybatıda Afyonkarahisar'ın Sultandağı, Çay, Şuhut, Dinar ve Dazkırı ilçeleri; batı ve güneybatıda Burdur'un Merkez, Ağlasun ve Bucak ilçeleri; güneyde Antalya'nın Serik ve Manavgat ilçeleri; doğu ve güneydoğuda ise Konya'nın Akşehir, Doğanhisar ve Beyşehir ilçeleri ile çevrilidir. Ortalama rakımı 1050 metredir.

Anadolu'nun tarihsel seramik üretim geleneğini günümüze kadar sürdürebilen önemli merkezlerinden biri olan Isparta, Göller Yöresindeki geleneksel çömlekçilik kültürünü yaşatmaya devam etmektedir (Ünal, 2020: 1073). Isparta çömlekçiliği, bölgenin jeolojik yapısı ve coğrafi özelliklerinin yanı sıra yerel üretim bilgisi ve sosyal organizasyonla şekillenmiştir. Özellikle zengin kil yataklarının varlığı, su kaynaklarına erişim kolaylığı ve ustalık geleneklerinin sürekliliği, bu üretim pratiğinin korunmasına olanak sağlamıştır.

1990'lı yıllardan itibaren Isparta ve çevresindeki killerin seramik üretimine uygunluğu üzerine bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Altı farklı bölgeden alınan kil örnekleri üzerinde gerçekleştirilen kimyasal ve mineralojik analizler, özellikle fluviyal (akarsu kökenli) kil yataklarının seramik üretimi için oldukça uygun özellikler taşıdığını ortaya koymuştur. Yapılan XRF ve XRD testleri sonucunda, seramik yapımına uygun killerde SiO_2, Al_2O_3, Fe_2O_3 ve K_2O oranlarının yüksek olduğu ve bu killerde illit ve ortoklas gibi potasyumlu minerallerin yaygın bulunduğu saptanmıştır. Buna karşılık, Neojen gölsel havzalardan elde edilen kil örneklerinin karbonat ve organik madde içeriği yüksek olduğundan seramik üretimine daha az uygun olduğu belirlenmiştir (Deniz, Ünal ve Yağmurlu, 1999: 74).

Ayrıca, bu bölgedeki kil yapısının üst katmanlarında yoğun biçimde yer alan marn, killi kireçtaşı ve traverten gibi karbonatlı tortullar, Neojen havzalarında yer alan killerin diyajenez (sedimentin katılaşma evresi) sürecinde karbonat bileşenleri bakımından zenginleştiğini göstermektedir. Deneysel üretimlerde, fluviyal kökenli killerin özellikle çamur tornasıyla şekillendirilen geleneksel seramikler için uygun olduğu; Neojen kökenli killerin ise renk avantajı sayesinde döküm çamuru veya fırit uygulamalarında değerlendirilme potansiyeline sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmalar, bölgedeki killerin şamotlu çamur ve torna çamuru üretiminde etkin biçimde kullanılabileceğini göstermektedir.

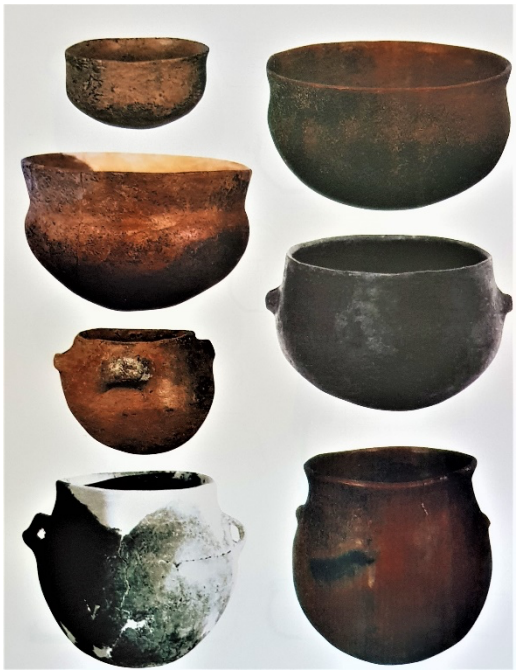
H, R. Ormerod ve Woodward 1909/1910 yıllarında güney Anadolu'nun batı kısımlarında ve bilhassa Antalya ile daha kuzeyde kalan bölgede yâni, bugünkü Isparta ve kısmen de Burdur, Denizli vilâyetleri içinde, arkeoloji bakımından iyi sonuçlar veren tetkik gezileri yapmışlardı. H. R. Ormerod'un gezileri ilk ve kısa olmasına rağmen, bu bölgenin protohistorik arkeolojisi bakımından istifade edilen en önemli bir kaynağı olmuştur (Özgüç, 1944: 407).

Arkeolojik veriler, Isparta ve çevresinde çömlek üretiminin Tarihöncesi Dönemlerden itibaren kesintisiz bir biçimde varlık gösterdiğini ortaya koymaktadır (Özdoğan, 2002: 51; Duru, 2008: 12). Neolitik Dönem'den itibaren pişmiş toprak üretimi, bölgedeki yerleşimlerin hem ekonomik organizasyonlarında hem de kültürel pratiklerinde merkezi bir yer edinmiştir. Özellikle Pisidya yerleşmeleri ve çevresindeki kazılarda bulunan seramik parçaları, bu üretim geleneklerinin izlerini taşımaktadır (Mellaart, 1958: 126; Türkteki, 2015: 760).

1957–1961 yılları arasında J. Mellaart tarafından yürütülen Hacılar kazıları, bölgenin prehistorik dönemlerine dair en erken kapsamlı arkeolojik belgeleri ortaya çıkarmıştır. 1970'li yıllardan itibaren M. Özsait başkanlığında sürdürülen yüzey araştırmaları; ayrıca R. Duru öncülüğünde Kuruçay, Höyücek ve Bademağacı (Görsel 1,2) yerleşimlerinde yürütülen kazılar, Göller Bölgesi'nin seramik repertuarını gün yüzüne çıkarmıştır (Duru,G. 2011:256). 2011 yılından itibaren ise G. Umurtak başkanlığında sürdürülen Hacılar Büyük Höyük kazıları, bölgenin prehistorik kültürlerinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda, Özsait'in yüzey araştırmalarında tespit edilen İlk Tunç Çağı çanak çömlek buluntuları, bölgenin tarihsel üretim sürekliliğini göstermektedir (Türkteki, 2015: 757). Göller Yöresi'nin Neolitik dönem yerleşimlerinin üretim yapılarındaki sürekliliğin, bugünkü geleneksel üretim örüntüleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilebileceği, verilere dayalı olarak olasıdır. Bu yaklaşım, arkeolojik verilerle yaşayan zanaat arasındaki sürekliliği anlamak açısından önemli bir kuramsal zemin sağlamaktadır.

J. Mellaart, Burdur, Isparta ve Korkuteli çevresinde ele geçen çömlek buluntularını tek bir seramik grubu olarak değerlendirmiştir. Tefenni, Burdur ve Isparta Atabey düzlüğünde rastlanan bu buluntular, Kuruçay ve Hacılar üzerinden Harmanönü ve Pisidia Antiokheia gibi merkezlere kadar uzanan bir seramik dağılımına işaret eder. Bu yayılım, Göller Bölgesi'nin Neolitik Dönem'den günümüze kadar seramik üretimini sürdüren bir coğrafya olduğunu göstermektedir (Ünal, 2020: 1073).

Roma ve Bizans Dönemleri boyunca Isparta ve çevresinde seramik üretimi hem günlük kullanım amaçlı kaplar hem de ticari ve ritüel ürünler açısından önemini korumuştur. Bölgedeki höyüklerde bulunan pişmiş toprak eserler, geçmişten bugüne kadar uzanan kesintisiz bir üretim geleneğini belgelemektedir.

Görsel 1. Höyücek Tapınak Dönemi Çömlekleri (R.Duru, Res.118, 2008:62)

Görsel 2. Bademağacı EN II kaplarının orta ve büyük olanlarından bir grup (R. Duru, Res.114, 2008:58)

Isparta'da Yaşayan Çömlekçilik

Günümüzde tüm çömlekçilik merkezlerinde olduğu gibi, Isparta'daki geleneksel çömlekçilik de, seramik endüstrisinin gelişmesi, seri üretimin yaygınlaşması ve talebin azalması gibi nedenlerle daralan bir üretim alanına dönüşmüştür. Halıkent ve Çünür mahallelerinde faaliyet gösteren iki atölye ise yerel kil kullanımı ve geleneksel üretim tekniklerini sürdüren atölyeler olarak çömlekçilik geleneğini yaşatmaya gayret etmektedir. Bu atölyelerdeki üretim süreçleri gözlemlendiğinde, prehistorik dönemlerden günümüze kadar gelen bazı üretim aşamalarının belirli ölçülerde korunduğu görülmektedir.

Atölye organizasyonu, geniş aile yapısına dayalı olarak şekillenmiştir. Halıkent'te kurulan ilk atölyenin ardından, aynı aileye ait bir başka üretim birimi, Çünür kırsalında kurulmuştur (Görsel 3,4). Bu atölyede üretim genellikle çekirdek aile tarafından yürütülmekle birlikte, sipariş yoğunluğu ya da mevsimsel koşullar gibi durumlara bağlı olarak dışarıdan çömlekçi çarkı ustaları ve diğer yardımcı personel desteği alınarak sürdürülebilirlik sağlanmaktadır. Bu atölyelerde üretilen çömlekler, Isparta içi taleplerin ötesinde, il dışında yurt içi ve yurt dışı pazarlara da gönderilmektedir.

Görsel 3. Atölye Genel Görüntü, (Foto: S. Ünal).

Görsel 4. Atölye İç Görünüm, (Foto: S. Ünal).

Üretim Süreçleri

Çamur Hazırlama: Çömlekçilikte kullanılan hammadde olan kil, Isparta'nın yaklaşık 3 km dışında yer alan "Sarıdere" ve "Minasın yeri" adlı bölgelerden temin edilmektedir. Bu topraklar, "Testi Ocağı" olarak adlandırılan atölye dışında yer alan büyük havuzlarda bir yıl boyunca bekletilir. Bu uygulama, yörede "Toprağın Analaşması" olarak adlandırılır. Toprağın kar suyunu bünyesine alması gerektiğine inanılır; aksi takdirde toprağın verimli olmayacağı düşünülür (Görsel 5,6). Bekletilen toprak, daha sonra içeri alınarak yoğrulur ve atölye köşesinde biriktirilerek üzeri kapatılır. Bu işlem yörede "yağlama" ya da "zıvıklama" olarak adlandırılır (Ünal, 2020: 1074). Son yıllarda bu aşamada, "filter press" makineleri kullanılarak çamur daha hızlı ve verimli şekilde yoğrulmakta, böylece elle yapılan pekiştirme işlemi kısmen mekanikleşmiştir.

Görsel 5. Çamur Havuzu, (Foto: S. Ünal).

Görsel 6. Çamur Havuzundan Detay, (Foto: S. Ünal).

Çömlekçi Çarkı ve Şekillendirme: Isparta'daki çömlekçi çarkları, uzun milli, bilyeli ve ayakla çevrilebilen tezgâhlardır. Tarihsel olarak bu tezgâhlar, büyükbaş hayvan kalça kemiğinin toprağa gömülüp üzerine tabla yerleştirilmesiyle oluşturulan ilkel modellerden evrilerek bugünkü hâline gelmiştir. Günümüzde kullanılan modeller, 6. tür ayaklı tezgâhlar (Güner, 1988) olarak sınıflandırılabilir. Isparta çömlekçiliğinde kullanılan çömlekçi çarkında usta, dönme hareketini ayak yerine elektrikli motor yardımıyla yapmaktadır.

Şekillendirme sürecinde usta, çarkın sağ tarafına oturur ve çamuru sol eliyle şekillendirir. Yoğrulmuş çamur, işin büyüklüğüne göre kil kütlelerine ayrılır ve çarka konularak merkeze getirilir (Görsel 7,8). Bu aşamaya yörede "ağzı pergele getirme" denir. Merkeze getirme işlemi tamamlandıktan sonra çamurun ortası açılır ve "ana şemik" adı verilen form oluşturulur (Ünal, 2020: 1075).

Görsel 7, 8. Çömlekçi Çarkında Şekillendirme (Mümin Usta), (Foto: S. Ünal).

Kurutma ve Fırınlama: Şekillendirilen testiler, atölye içinde gölgelik ve hava akımı olan ortamlarda kurutulmaya bırakılır (Görsel 9). Mevsime göre değişen bu süreç, genellikle en az bir hafta sürer. Kurutma aşamasında toprağın nemini yavaş atması, ürünün çatlamaması açısından önemlidir.

Kuruyan formlar, önce Konya'nın Sille ilçesinden getirilen "badana" (beyaz toprak) ile kaplanır.

Görsel 9. İç mekânda Kurutulan Çömlekler. (Foto: S. Ünal).

Ardından, akü plakası tozu, mermer tozu, tufal (bakır tozu) ve boza kıvamında çamur karışımı, el değirmeninde çekilerek hazırlanan sıvıya ikinci kez bandırılır. Bu işlem, ürünün hem estetik görünümünü artırır hem de yüzey dayanıklılığını güçlendirir**.** Bu aşamadan sonra ürünler, genellikle avlu veya benzeri gölge ve kuru alanlarda 15 gün kadar daha kurutulmaya devam edilir.

Pişirim: Kurumuş ürünler, geleneksel odun fırınlarda pişirilir. Isparta'daki bu fırınlar, arkeolojik kubbe tipi fırınlar ile benzerlik gösterir; ancak günümüz teknikleriyle sıvanmış ve kemerli sistemlerle güçlendirilmiştir. Yüksekliği 4 m. eni 3,5 m. olan fırının (Görsel 10,11) yakma süresi ortalama 18 saat sürer. İlk 6 saatte ateşleme ağzından meşe odunu ve çalı atılır. Daha sonra iki kişi karşılıklı talaş beslemesi yapar. Pişirme tamamlandıktan sonra fırın, birkaç gün soğumaya bırakılır (bu süre mevsime göre değişkendir). Soğuyan çömlekler çıkarılarak satışa hazır hâle getirilir (Ünal, 2020: 1076).

Görsel 10. Fırın, Ateşleme Ağzı, (Foto: S. Ünal).

Görsel 11. Çömlek Doldurma-Boşaltma Ağzı, (Foto: S. Ünal).

Kültürel Ticari İmkânlar ve Pazarlama: Atölyelerde üretilen çömlekler, Isparta ve çevresindeki yerel pazarlarda satışa sunulmasının yanı sıra, il dışı ve yurt dışı talepleri karşılamak üzere de gönderilmektedir. Özellikle Avrupa ülkelerinden gelen siparişlerde, Orta Avrupa Prehistoryası çömleklerindeki "Kordonlu Seramik Kültürü" etkisini yansıtan kordon bezemeli küplerin talep edilmesi dikkat çekicidir (Görsel 12).

Yerel pazarda daha çok testi ve çanak formları öne çıkarken, turistik ve kültürel nitelikli ürünler, yurt

Görsel 12. Satışa Hazır Kordonlu Küpler,
(Foto: S. Ünal).

dışı taleplerin temelini oluşturmaktadır. Somut Olmayan Kültürel Miras kapsamında Anadolu çömlekçiliğinin korunması ve kayıt altına alınması, bu geleneksel üretimin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır (Oğuz, 2017:18). Isparta çömlekçiliğinin etnografik ve arkeolojik çalışmalarla belgelenmesi, bu mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayabilir. UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM); "toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar" biçiminde tanımlanmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu miras, toplulukların doğayla, çevreyle ve tarihleriyle kurdukları etkileşim içerisinde sürekli olarak yeniden yaratılır; bu durum ise onlara kimlik ve devamlılık duygusu kazandırarak kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına katkı verir. Sonuç olarak, tüm bu veriler ışığında Isparta çömlekçiliği, yalnızca bir ekonomik üretim alanı değil, aynı zamanda kültürel sürekliliğin, zanaatkâr belleğin ve toplumsal dayanıklılığın da bir göstergesi hâline gelmiştir. Bölgesel coğrafyanın sunduğu doğal kaynaklarla desteklenen bu üretim pratiği, yerel bilgi, aile yapısı ve piyasa dinamikleri arasında kurulan denge sayesinde, sürdürülebilirliğini önemli ölçüde korumaktadır.

Kültürel Sürekliliğin Sınırları: Tehditler ve Gelecek Perspektifi

Geleneksel çömlekçilik, yüzyıllar boyunca teknik beceri, deneyim aktarımı ve kültürel hafıza yoluyla sürdürülen bir üretim tarzı olarak bugüne kadar ulaşmayı başarmıştır. Ancak günümüzde bu üretim biçimi, sanayileşmenin yaygınlaşması, değişen tüketim alışkanlıkları ve zanaatkâr nüfusunun azalması gibi etkenler nedeniyle ciddi bir tehdit altındadır. Yaşamakta olan Anadolu çömlekçiliği genelinde olduğu gibi, Isparta'daki çömlek ustaları, talep yetersizliği ve pazarlama olanaklarının sınırlılığı nedeniyle bu mesleği genç kuşaklara aktarmakta güçlük çekmektedirler.

Bununla birlikte, bu geleneksel bilgi sistemlerinin sürdürülebilirliği açısından umut verici gelişmeler de mevcuttur. Özellikle somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik uluslararası girişimler, yerel üretim pratiklerinin belgelenmesi ve korunmasını desteklemektedir. Bu çerçevede, Isparta çömlekçiliğinin etnografik ve arkeolojik yöntemlerle belgelenmesi, kültürel süreklilik açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Yaşayan Çömlekçilik Üzerinden Geçmişi Okumak: Etnoarkeolojik Bir Yaklaşım

Günümüzde hâlen yaşamakta olan geleneksel çömlekçilik uygulamaları, sadece bir üretim biçiminin günümüze taşınması değil, aynı zamanda arkeolojik verilerin yorumlanmasında işlevsel bir ilişki sağlar. Etnoarkeolojik yaklaşım doğrultusunda, geçmişteki üretim sistemlerini anlamak için bugün hâlen sürdürülen geleneksel teknikler, terminoloji, mekânsal organizasyon ve ustalık bilgisi önemli ipuçları verebilir.

Isparta'daki atölyelerde gözlemlenen uygulamalar, geçmişte de benzer çevresel ve toplumsal koşullarda şekillenmiş olabilecek üretim tarzlarına ışık tutmaktadır. Özellikle üretim alanlarının düzeni, çark kullanım teknikleri, pişirim öncesi hazırlıklar ve kap şekilleri gibi unsurlar, arkeolojik buluntuların yalnızca biçimsel değil, fonksiyonel ve sosyal açıdan da yorumlanmasını kolaylaştırır.

Bu bağlamda yaşayan zanaat, sadece bir "miras" değil, aynı zamanda bir yorumlama aracı hâline gelir. Etnoarkeoloji ve arkeoseramik çalışmaları için saha verisi üreten bu tür gözlemler, materyal kültürün dönüşüm süreçlerine dair daha derin ve çok katmanlı bir anlayış geliştirilmesini mümkün kılar.

Sonuç ve Değerlendirme

Anadolu'nun seramik geleneği, tarih öncesi dönemlerden günümüze uzanan bir sürekliliği temsil etmektedir. Bu gelenek, yalnızca teknik bir becerinin değil, aynı zamanda sosyal yapının, çevresel adaptasyonun ve kültürel kimliğin bir yansımasıdır. Isparta çömlekçiliği, bu sürekliliği hem maddi kültür hem de toplumsal bellek düzeyinde koruyabilen örneklerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada, süreçsel ve post-süreçsel arkeoloji kuramsal çerçevesi üzerinden hareket edilerek, çömlekçilik üretimi çok boyutlu bir perspektifle ele alınmıştır. Süreçsel arkeoloji, çevresel ve teknolojik belirleyicileri merkeze alarak üretimin ekolojik ve ekonomik altyapısını analiz etme imkânı sağlamıştır. Buna karşılık, post-süreçsel yaklaşım çerçevesinde yapılan değerlendirmeler, çömlekçiliğin yalnızca teknik bir üretim faaliyeti olmadığını; aynı zamanda ritüel, kimlik, toplumsal bellek ve kültürel temsil alanlarına yayılan bir anlam dünyasına sahip olduğunu göstermiştir.

Isparta'daki üretim, bu iki yaklaşımın birlikte değerlendirilmesini mümkün kılacak niteliktedir. Yerel hammaddelerin kullanımı, üretim tekniklerinin kuşaktan kuşağa aktarılması ve usta-çırak ilişkilerinin sürekliliği, hem etnoarkeolojik hem de arkeoseramik açıdan güçlü veriler ortaya koymaktadır. Bu durum, geleneksel çömlekçiliğin yalnızca bir üretim süreci değil, aynı zamanda yaşayan bir kültürel sistem olduğunu gösterir.

Türkiye'de bu alanda yapılmış kapsamlı etnoarkeolojik veya arkeoseramik odaklı çalışmaların sınırlı olması, bu çalışmayı yalnızca yerel bir belgeleme girişimi değil, aynı zamanda disiplinler arası bir katkı ve yön gösterici bir model hâline getirmektedir. Bu çalışma, arkeologlardan kültürel miras uzmanlarına, tasarım araştırmacılarından seramik sanatçılarına kadar farklı disiplinlerden uzmanlara, geleneksel üretim

biçimleriyle estetik ve kültürel süreklilik arasında yeniden düşünme imkânı vermektedir. Bununla birlikte, özellikle seramik sanatçıları ve akademisyenlerinin, üretim tekniklerinin yeniden canlandırılması, yerel formların estetik ve teknik analizi gibi konularda arkeolojik yorumlara yaratıcı katkılar sağlayabileceği açıktır. Bu tür multidisipliner çalışmalar, yaşayan kültürel mirasın daha kapsamlı ve duyarlı biçimde belgelenmesine imkân verir.

Günümüzde geleneksel üretim biçimleri, hızla dönüşen piyasa koşulları karşısında varlığını sürdürmekte zorlanmaktadır. Bu üretimlerin kültürel değerini yeniden tanımlamak ve onları turizm, sanat ve tasarım sektörleriyle entegre etmek hem ekonomik sürdürülebilirlik hem de kültürel koruma açısından büyük fırsatlar sağlamaktadır. Isparta'daki çömlek ustalarının üretimlerinin desteklenmesi, eğitim programlarıyla bilgi aktarımının teşvik edilmesi ve belgeleme çalışmalarının yaygınlaştırılması, bu mirasın geleceğe taşınmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, Isparta çömlekçiliği, süreçsel ve post-süreçsel arkeoloji yaklaşımlarıyla birlikte okunduğunda; hem çevresel-işlevsel hem de toplumsal-anlamsal düzeylerde analiz edilebilen çok katmanlı bir kültürel pratik olarak değerlendirilebilir. Bu üretim geleneğinin korunması ve yaşatılması, yalnızca akademik bir sorumluluk değil, aynı zamanda kültürel sürekliliğin inşası adına da bir gerekliliktir.

Kaynaklar

Arnold, D. E. (1985). *Ceramic Theory and Cultural Process*. (New Studies in Archaeology. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. ISBN 0-521-25262-8.

Arnold, D. E. (2000). *Does the standardization of ceramic pastes really mean specialization?* Journal of Archaeological Method and Theory, 7(4), 333-375.

Binford, L. R. (1962). *Archaeology as anthropology.* American Antiquity, 28(2), 217-225.

Costin, C. L. (2000). *The use of ethnoarchaeology for ceramic production and distribution studies: Challenges and prospects.* Journal of Archaeological Method and Theory, 7(4), 377-403.

Deniz V, Ünal S, Yağmurlu F, (1999) Isparta Yöresi Kil Yataklarının Seramiğe Uygunluğunun Araştırılması, 3 Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu, İzmir

Duru, R. (2000). Bademağacı Kazıları 1999 Yılı Çalışma Raporu. BELLETEN, 64(240), 583-598. https://doi.org/10.37879/belleten.2000.583

Duru, R. (2008). *M. Ö. 8000'den 2000'e Burdur- Antalya Bölgesinin 6000 Yılı*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü. **S.8**

Duru, G. (2011). Göller Bölgesi Neolitik Yerleşimleri Üzerine bir Deneme, Adalya Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

Gosselain, O. P. (2000). *Materializing identities: An African perspective.* Journal of Archaeological Method and Theory, 7(3), 187-217.

Güner, G. (1988) Anadolu'da Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik, Ak Yayınları Kültür Se risi:16-5, İstanbul, 1988.

Hodder, I. (1986). *Reading the past: Current approaches to interpretation in archaeology.* Cambridge University Press.

Hodder,I. (1991) Reading the Past: Current Approaches to Interpretation in Archaeology, January 1991 American Antiquity53(4)

Lucas, G. (2001). Critical approaches to fieldwork: contemporary and historical archeological practice. London: Routledge.

Mellaart, J. (1958). *Early cultures of the South Anatolian plateau, I: The Neolithic and Chalcolithic of Hacılar.* Anatolian Studies, 8, 121-156.

Mellaart, J. (1962). Excavations at Çatal Höyük, first preliminary report, 1961. Anatol Stud 12:41-65.

Oğuz, M. Ö. (2017). *UNESCO ve somut olmayan kültürel miras.* Milli Folklor Dergisi, 29(114), 12-25.

Özdoğan, M. (2002). *İlk Adımlar*. Arkeoatlas Yaşayan Geçmişin Dergisi, İstanbul.

Özgüç, T. (1944) Öntarihte Isparta Ovası Kültürü Ve Yeni Buluntuları, A. Ü. D. T. C. Fakültesi Dergisi F. 4,cilt II, Sayı 3 (Mart-Nisan), Ankara, 1944, s.407

Raby, J. & Atasoy, N. (1989). *İznik Seramikleri.* Türk Ekonomi Bankası Yayınları. London, England.

Rice, P. M. (1987). *Pottery analysis: A sourcebook.* University of Chicago Press.

Roux, V. (2019). *Ceramic manufacture: The chaîne opératoire approach.* Cambridge University Press.

Sevin, V. (1999). *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları, İstanbul.

Shepard, A. O. (1956). *Ceramics for the Archeologist*. Publication Washington D.C.: Carnegie Institution Washington Point.

Türkteki, M. (2015). *Pisidia ve Göller Bölgesi'nde İlk Tunç Çağı çanak çömleği.* Adalya, 18, 757-782.

Ünal, S. (2020). Somut Olmayan Kültürel Mirastan Bir Kesit; Isparta Çömlekçiliği. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (3) , 1069-1079.

Ünal, S. (2023) Anadolu Pişmiş Toprak Kültüründe Göller Bölgesi, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları

İDİL

A PROCESSUAL PERSPECTIVE ON ISPARTA POTTERY IN THE LAKES REGION

Serap Ünal

ABSTRACT

The ceramic culture of Anatolia, with its deep-rooted history, serves as a significant medium for transmitting unwritten historical narratives through both artistic and scientific evidence. Archaeological and ethnographic data reveal that pottery is not merely a craft but also a crucial element of collective memory, identity, and cultural continuity. Despite the pressures of industrialization and changing production dynamics, traditional pottery centers in various regions of Anatolia continue to resist decline. One of the most remarkable aspects of Anatolian pottery is its archaeological continuity dating back to the Neolithic period. Pottery production began around 7000 BCE using hand-forming techniques, while the introduction of the potter's wheel around 3000 BCE revolutionized production methods. However, the persistence of Neolithic pottery techniques in some rural production centers highlights the need to consider Anatolian pottery as not only an archaeological artifact but also a living cultural heritage. In this context, the Lakes Region, which carries the traces of prehistoric periods, is home to active pottery production centers that should be evaluated within the framework of Intangible Cultural Heritage. Situated at the heart of this region, Isparta is one of the few cities where traditional pottery continues to be practiced. The pottery workshops in Isparta today preserve historical continuity in terms of raw material selection and production techniques. This study examines the traditional pottery practices in a workshop located in central Isparta from a processual archaeology perspective, analyzing its production methods, socio-economic structure, and cultural heritage significance. Observations and field research conducted within this study assess the continuity and transformation of pottery production from the Neolithic period to the present day through an interdisciplinary approach.

Keywords: Lake District, Pottery, Isparta, process archaeology